

УДК 336.2:339.543

JEL: E62, H30, K34

DOI: 10.18524/2413-9998.62.1.361780

С. В. Осадчук

кандидат наук з державного управління, доцент

E-mail: osadchuk.svitlana@onu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9591-1565>

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

МИТНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено теоретичні і практичні аспекти митного оподаткування в сучасних умовах. Обґрунтовано, що ефективність митного оподаткування актуалізується в умовах криз та зовнішніх викликів. Визначено, що головним завданням митного оподаткування є забезпечення одночасно формування доходів державного бюджету та стимулювання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано думки науковців щодо сутності митних платежів. Розглянуто відносини, що пов'язані із справлянням митних платежів в сучасних умовах. Проаналізовано особливості формування митних податків до державного бюджету в умовах воєнного стану. Розглянуто зміни, які відбулись в нормативно-правовому забезпеченні з питань митного оподаткування. Проаналізовано динаміку, структуру митних податків у формуванні доходів державного бюджету. Виявлено фактори впливу на зміну податкових надходжень. Проведено аналіз структури експорту та імпорту в Україні та визначено їх вплив на надходження митних платежів. Узагальнено проблемні питання, які стосуються митного оподаткування. Акцентовано увагу на необхідності пошуку балансу між забезпеченням джерел фінансування та стимулюванням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Наголошується на необхідності структурної перебудови економіки нашої країни, щодо експорту товарів з високою доданою вартістю, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на надходження митних платежів.

Ключові слова: митне оподаткування, податкові інструменти, бюджет, доходи бюджету, мито, митні органи.

Вступ. Держава для виконання покладених на неї функцій повинна мати достатні фінансові ресурси. Одним з головних джерел державних надходжень є митні платежі, що безпосередньо пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, надходять від оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України. Питання підвищення ефективності справляння митних платежів особливо актуалізується в умовах невизначеності, що, в свою чергу, обумовлює необхідність проведення ґрунтовного аналізу та виявлення факторів впливу.

Огляд літератури. свідчить, що в Україні науковцями значна увага приділяється проблемам адміністрування митних платежів, ролі митних платежів в митній політиці України . Певні напрями зазначених досліджень відображено у роботах Сидор Г. В. [3], Бороденко Т. М [4], Сочка К. А [5], Найдено О. Є. [6]. Переважно у дослідженнях науковців робиться акцент на зростанні ролі митних платежів як джерела доходів державного бюджету. Тому аналіз митних податків , виявлення факторів впливу в сучасних умовах набуває важливості.

Метою статті Дослідити сутність та особливості митного оподаткування в Україні в сучасних умовах

Результати та обговорення. Митні платежі є важливим джерелом формування доходів державного бюджету та дієвим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Розглянемо нормативно-правовий аспект щодо визначення та справляння митних платежів.

Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів регулюються Митним кодексом (МК, ст. 1 [1]), Податковим кодексом України (ПК) та іншими законами України з питань оподаткування. Діяльність зі справляння митних платежів є однією зі складових частин митної справи, що визначено ст. 7 МК України [20]. Перелік митних платежів визначено ст. 4 (п. 27) МК України, відповідно до якого до складу митних платежів відносять: мито; акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів; податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів. Відповідно до ст. 9 Податкового кодексу України мито, акцизний податок і податок на додану вартість, віднесено до загальнодержавних податків і зборів.

Статтею 544 МК України, окрім інших, завданням митних органів визначено забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення, організація застосування забезпечення сплати митних платежів.

В Податковому кодексі України [2] митні органи визначені як контролюючі органи (ст. 41.1.2 в частині дотримання законодавства з питань митної справи та оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками та зборами, які відповідно до податкового, митного та іншого законодавства справляються у зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України або територію вільної митної зони або вивезенням (пересиланням)

товарів з митної території України або території вільної митної зони.

Вищенаведені законодавчі акти дають чітке розуміння того, які податки і збори формують систему митних платежів та яким чином організовано справляння митних платежів в Україні.

В науковій літературі також приділялась значна увага вивченню сутності, значенню та ролі митних платежів.

Так, Сидор Г. В. [3, с. 275] зазначає, що митні платежі є фіскальним ресурсом та важливою складовою в структурі дохідної частини державного бюджету України. На думку автора, вагому частку валового внутрішнього продукту країни становлять експорт та імпорт, які безпосередньо впливають на обсяг митних платежів. Автор вважає, що фіскальна значимість митних платежів розкривається в оптимальному поєднанні регулювальних і фіскальних властивостей. Митні платежі як інструмент регулювання набувають особливого значення як непрямі податки за способом справляння та опосередковано впливають на торговельний баланс і обсяги споживання, структуру експортно-імпортних операцій, а також доходи й видатки державного бюджету.

Сутність адміністрування митних платежів розглядає Бороденко Т. М. [4, с. 85], яка зазначає, що адміністрування митних платежів є важливим напрямом діяльності Державної митної служби, що спрямовується на забезпечення своєчасного та правильного надходження митних платежів до державного бюджету України. Науковець слушно вважає, що усі заходи, що відбуваються в процесі адміністрування митних платежів, повинні забезпечувати не лише дохідну частину бюджету, але й попереджувати митні правопорушення та створювати сприятливі умови для ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання.

Сочка К. А. [5, с. 66] зазначає, що з точки зору органів влади активне застосування митних податків є досить привабливим через низку чинників, зокрема, вони забезпечують відносно швидке, повне та рівномірне надходження запланованих доходів бюджету. Також автор висловлює цікаву думку, що непрямі податки, до яких належать і митні платежі, також мають регресивний характер, практично не залежать від рівня доходів кінцевого споживача, що посилює соціальну нерівномірність для малозабезпечених громадян.

Розглядаючи функції митних платежів, Найденко О. Є. [6, с. 182] основними зазначає регулюючу та контрольну функції, оскільки вважає, що «першочерговим завданням платежів було і є не стільки збирання

коштів, скільки формування стабільності зовнішнього та внутрішнього ринків і збереження їхнього балансу». Також науковець вважає, що установлення належних митних платежів та контроль за їх сплатою є важливими складовими частинами захисту внутрішнього ринку.

Органи митної служби є основними щодо адміністрування митних платежів. Так, у Національній стратегії доходів до 2030 р. зазначається, що «у сучасних умовах євроінтеграційного вибору України, який безумовно пов'язаний із системними перетвореннями в усіх сферах державного управління є необхідність переосмислення засад та шляхів діяльності Державної митної служби, яка є невід'ємною складовою органів державної влади України, що забезпечує стан економічної та безпекової стабільності в країні» [7, с. 109].

До системи митних органів, відповідно п. 34-1 ч. 1 ст. 4 МК України, належить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, митниці та митні пости. Держмитслужба спрямовує, координує та контролює діяльність митниць. Відповідно ст. 546 МК України, митниця є органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. В період з 2014 по 2019 рр. митна служба входила до складу Державної фіскальної служби України. Постановою КМУ від 6 березня 2019 р. № 227 [8] було затверджено Положення про Державну митну службу України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику в Україні. Згідно з п. 31 зазначеного Положення, Державна митна служба відповідно до покладених на неї завдань, організовує та здійснює ведення обліку і адміністрування митних платежів, контроль за справами яких законом покладено на неї, забезпечує контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою їх нарахування та сплати у повному обсязі платниками податків до відповідного бюджету під час переміщення товарів через митний кордон України.

Митні пости є структурними підрозділами регіональних митниць, які контролюють та реєструють товари та транспортні засоби, які перетинають митний кордон України. Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюється Державною митною службою України. Митні пости створюють за необхідності на залізничних станціях, в аеропортах, портах в зонах діяльності регіональних митниць. Кількість митних постів в кожній області є різною. Так, за інформацією Державної митної служби України, в Одеській області діють такі митні

пости: «Південний порт»; «Міжнародний аеропорт Одеса»; «Дністровський»; «Подільськ», «Придунайський», «Чорноморськ», «Одеса-порт», «Одеса-внутрішній». Найбільше митних постів налічують Львівська та Закарпатська митниці.

Отже, в контексті реалізації фіскальної функції діяльність митних органів направлена на формування грошових фондів держави через справляння митних платежів. Розглянувши основні підходи до визначення ролі та сутності митних платежів в законодавчому та теоретичному аспектах, перейдемо до аналізу практичних аспектів справляння митних платежів в сучасних умовах.

У зв'язку із повномасштабною війною росії проти України та запровадженням воєнного стану в Україні, окремі митниці тимчасово призупинили діяльність. З початком повномасштабного вторгнення було зафіксовано значне зменшення активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що, в свою чергу, мало наслідком зменшення надходжень митних платежів до державного бюджету. Законом України від 24 березня 2022 року № 2141-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» [9] передбачалось запровадження низки податкових пільг, які насамперед вплинули на надходження по таких податках, як: акцизний податок, податок на додану вартість та мито. Впродовж 2022 р. надходження по зазначених податках значно скоротились в порівнянні з 2021 р. На надходження митних платежів вплинуло прийняття Верховною Радою України низки законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України в умовах воєнного стану. Так, за даними митної служби, загальна сума звільнень від сплати митних платежів при імпорті товарів в Україну у 2022 році становила 179,3 млрд грн, у тому числі 79,3 млрд грн — пільгове оподаткування товарів згідно з законодавчими актами, прийнятими в умовах воєнного стану. З метою забезпечення належного адміністрування митних платежів Державною митною службою було видано наказ від 14.06.2022 № 266 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 року № 85 «Про затвердження Порядку надання розстрочення сплати податку на додану вартість та застосування забезпечення виконання зобов'язань під час ввезення на митну територію України обладнання для власного вироб-

ництва на території України».

Державною митною службою спільно з Міністерством фінансів та Національним банком було опрацьовано питання зняття з обліку валютних операцій щодо ввезення на митну територію України з гуманітарною метою товарів, задекларованих за спрощеною формою митної декларації, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» [10].

У зв'язку із зупиненням проведення документальних перевірок (Закон України від 24 березня 2022 року № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану»), акценти в роботі Митної служби у даному напрямі були зміщені на організацію митницями роз'яснювальної роботи щодо застосування законодавства з питань, що належить до компетенції митниці; надання консультацій з питань практичного застосування окремих норм законодавства з питань митної справи. Законом України № 2325 від 21.06.2022 року [11] було відновлено оподаткування окремих товарів та зборів і скасовано пільги, що були раніше запроваджені Законом України № 2142 від 22.03.2022 року, в зв'язку з чим ситуація з надходженням вищезазначених податків почала покращуватися. Так, якщо з березня 2022р. надходження по ввізному миту знизились в порівнянні з аналогічним періодом минулого року на більш ніж 80%, то, починаючи з другого півріччя 2022 р. скорочення надходжень спостерігалось на рівні 10%.

Як свідчать дані, в 2022 р. в порівнянні з попереднім роком надходження митних податків скоротились на 179,1 млрд грн(36%). Найбільше скорочення надходжень спостерігалось по акцизному податку з ввезених на територію України товарів — на 37,9 млрд грн, (47,6%). Суттєвих змін у 2022 р. зазнали надходження акцизного податку з ввезених на митну територію України товарів. Визначальний вплив на їхню динаміку мало тимчасове звільнення від оподаткування пального. Зокрема, Законом України від 15 березня 2022 р. № 2120-IX [4] ставку акцизного податку на пальне було встановлено на рівні 0 євро, тоді як Законом України від 21 вересня 2022 р. № 2618-IX [5] справляння цього податку було відновлено. Оскільки надходження від оподаткування пального традиційно становлять основну частину акцизних платежів, зазначені законодавчі зміни зумовили істотне скорочення обсягів над-

ходжень акцизного податку до бюджету у 2022 р.

Значне зменшення у 2022 р. спостерігалось також щодо податку на додану вартість із ввезених товарів. Обсяг надходжень цього податку становив 253,1 млрд грн, що на 33,5 % менше порівняно з 2021 р. Така динаміка пояснюється насамперед скороченням обсягів зовнішньоторговельних операцій в умовах воєнного стану, а також запровадженням податкових пільг для окремих категорій товарів, зокрема транспортних засобів та електрогенераторів.

Стан надходжень митних платежів у 2022 р. визначався комплексом взаємопов'язаних чинників, пов'язаних із повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України та запровадженням воєнного стану. Серед основних чинників слід виокремити скорочення обсягів виробництва, перебудову логістичних ланцюгів, блокування морських торговельних портів, закриття повітряного простору для цивільних перевезень, а також тимчасове призупинення роботи окремих митних органів. Сукупна дія цих факторів призвела до зменшення зовнішньоторговельної активності та, відповідно, до скорочення бази оподаткування митними платежами.

Аналіз митних податків у 2020–2024 рр. наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Аналіз надходжень митних податків за період 2020–2024 рр.

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	Зміна 2021–2024	
						зміни +,-	%
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, млрд грн	64,4	87	44,1	81,4	115,5	28,5	132,8%
Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів, млрд грн	274,1	380,7	253,1	366,2	466,1	85,4	122,4%
Ввізне мито, млрд грн	30,2	36,9	23,3	39,6	47,6	10,7	129,0%
Всього митних податків, млрд грн	368,7	504,6	320,5	487,2	629,2	124,6	124,7%
Частка митних податків в податкових надходженнях, %	32,4%	34,7%	23,9%	29,7%	31,3%	-3,4%	

Джерело: [11]

Наведені дані свідчать про покращення ситуації з надходженнями митних платежів у 2023–2024 рр. Серед чинників, що вплинули на формування митних надходжень у 2023 р., слід відзначити застосування

протягом першого півріччя ставки ПДВ у розмірі 7% та знижених ставок акцизного податку на операції з імпорту пального. За оцінками Державної митної служби, сума ПДВ, що не надійшла до бюджету внаслідок зниження ставки з 20% до 7%, становила у 2023 р. 24,02 млрд грн, тоді як втрати доходів від акцизного податку через застосування знижених ставок досягли 10,04 млрд грн.

У 2023 р. загальна сума звільнень від сплати митних платежів під час імпорту товарів в Україну становила 173,8 млрд грн, що на 5,6 млрд грн менше порівняно з попереднім роком. Найбільшу частку таких пільг — 34,5% загального обсягу звільнень, або близько 60 млрд грн, — становили пільги, запроваджені на період дії воєнного стану, переважно щодо товарів оборонного призначення. Значний обсяг звільнень припадав також на підакцизні товари, які ввозилися як сировина для виробництва тютюнових та алкогольних виробів: їхня сума становила 48,7 млрд грн, або 28% загального обсягу умовно нарахованих митних платежів. Крім того, 30,4 млрд грн, або 17,5% загальної суми умовно нарахованих митних платежів, припадало на тарифні пільги (тарифні преференції), що застосовуються до товарів походженням з країн, з якими Україна уклала відповідні міжнародні угоди про вільну торгівлю, зокрема Європейського Союзу, Канади, Ізраїлю та Великої Британії.

Законом України від 21 вересня 2022 р. № 2618-ІХ було відновлено оподаткування операцій з імпорту пального податком на додану вартість за ставкою 20%. Цим самим законом також було повернуто довоєнні ставки акцизного податку на пальне.

У 2024 р. зростання надходжень податку на додану вартість значною мірою було забезпечене збільшенням сум ПДВ із ввезених на митну територію України товарів. Таку динаміку можна пояснити поступовим поживленням зовнішньоекономічної діяльності, а також підвищенням обмінного курсу іноземних валют, що вплинуло на митну вартість імпортованих товарів і, відповідно, на базу оподаткування. Структуру митних платежів наведено на рис. 1. Ці дані свідчать, що у структурі митних платежів провідне місце посідає податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів. Його частка становить близько двох третин загального обсягу митних платежів, що дає підстави розглядати ПДВ як ключове джерело фіскальних надходжень, пов'язаних з імпортними операціями.

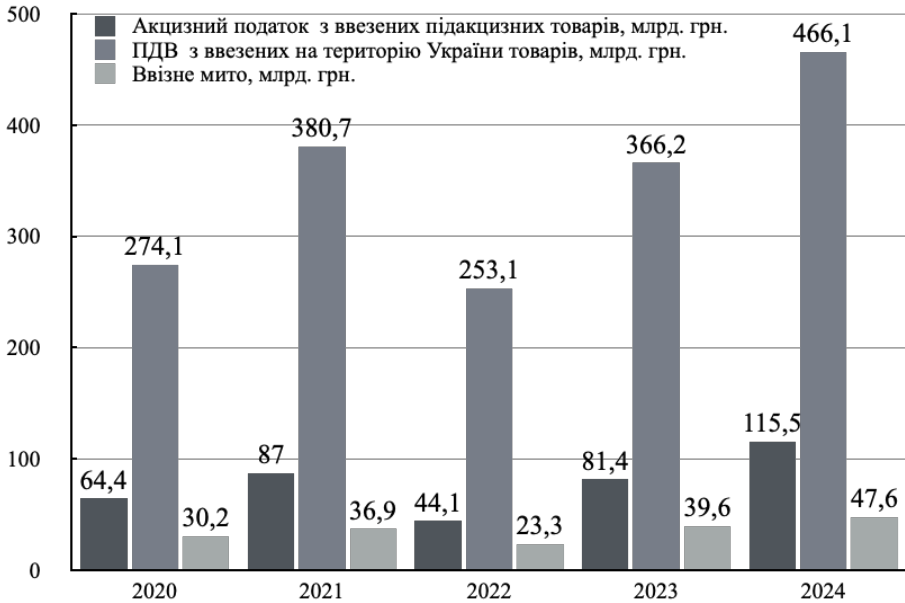

Рис. 1 Структура митних податків за 2020–2024 рр.

Другим за значенням елементом митних платежів є акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів. Для визначення особливостей його формування доцільно проаналізувати структуру надходжень акцизного податку за окремими товарними групами.

Таблиця 2. Аналіз структури акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів

Показники	2020	2021	2022	2023	2024
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів, млрд грн, в т. ч	64,4	87	44,1	81,4	115,5
- алкогольні напої, млрд грн	2,4	3,1	2,2	3	3,4
- частка в загальних надходженнях, %	3,7	3,6	5,0	3,7	2,9
- тютюнові вироби, млрд грн	2,3	12,2	18,6	19,4	25,6
- частка в загальних надходженнях, %	3,6	14,0	42,2	23,8	22,2
- транспортні засоби, млрд грн	11	14,5	5	9,4	9,1
- частка в загальних надходженнях, %	17,1	16,7	11,3	11,5	7,9

- пальне, млрд грн	48,5	55,3	18,1	49,3	75,6
- частка в загальних надходженнях,%	75,3	63,6	41,0	60,6	65,5

Джерело: Укрстат

Як свідчать дані, наведені в табл. 2, найбільшу частку надходжень акцизного податку з імпортованих підакцизних товарів забезпечують операції з ввезення пального. У 2024 р. їхня питома вага становила 65,5% загального обсягу надходжень акцизного податку. Водночас протягом досліджуваного періоду суттєво зросли надходження від імпорту тютюнових виробів: порівняно з довоєнним 2021 р. вони збільшилися майже вдвічі, а їхня частка у структурі акцизних надходжень у 2024 р. досягла 22%. Натомість надходження акцизного податку від імпорту транспортних засобів порівняно з 2021 р. скоротилися на 28%, що зумовило зменшення їхньої частки у загальному обсязі акцизних надходжень до 7,9%.

Частка митних платежів у податкових надходженнях державного бюджету виявила тенденцію до зниження порівняно з довоєнним періодом. Якщо у 2021 р. вона становила 34,7%, то у 2024 р. знизилася до 31,3%. Водночас абсолютний обсяг надходжень митних платежів за цей період зріс на 24,7%, що свідчить про випереджальне зростання інших джерел податкових надходжень.

Стан надходжень митних платежів визначається впливом низки економічних чинників, серед яких ключове значення мають рівень податкових ставок та масштаби зовнішньоекономічної діяльності. Саме зміни в обсягах експортно-імпортних операцій безпосередньо впливають на формування податкової бази для справляння митних платежів.

Аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності засвідчує суттєве скорочення обсягів міжнародної торгівлі після початку повномасштабної війни. Так, у 2022 р. обсяг експорту товарів зменшився порівняно з 2021 р. на 23,8 млрд дол. США, або на 35%, тоді як обсяг імпорту скоротився на 13,8 млрд дол. США, або на 18,8%. Негативна динаміка експорту збереглася і в 2023 р.: порівняно з попереднім роком його обсяг зменшився ще на 18,1% і становив 36,2 млрд дол. США. Загалом упродовж 2021–2024 рр. обсяг експортних операцій в Україні скоротився на 39,7%. Для виявлення структурних змін у зовнішньоторговельній діяльності доцільно окремо проаналізувати основні товарні групи, які формують експорт країни.

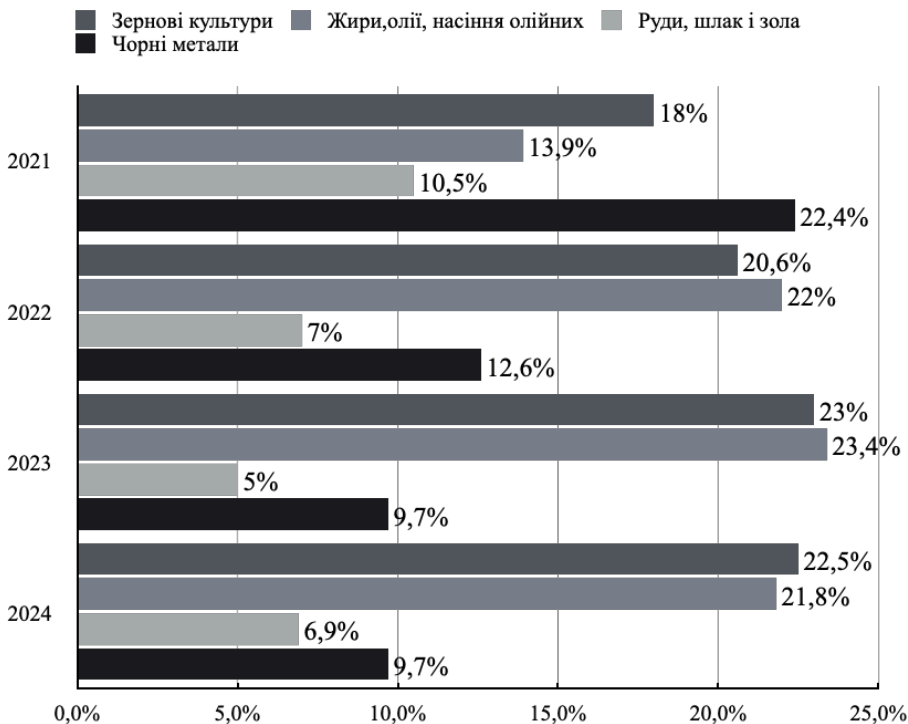

Рис.2. Аналіз часток експорту України за товарними групами за період 2021-2024 рр.
Джерело: Укрстат

Дані, наведені на рис. 2, свідчать, що у структурі українського експорту протягом досліджуваного періоду домінували кілька товарних груп. Найбільшу частку у 2024 р. становили зернові культури — 25% загального обсягу експорту проти 18% у 2021 р. Важливе місце також посідали жири та олії, а також плоди й насіння олійних рослин, частка яких зростає з 13,9% у 2021 р. до 21,8% у 2024 р. Натомість роль традиційно важливих для України сировинних товарів помітно зменшилася. Так, частка чорних металів скоротилася з 22,4% у 2021 р. до 9,7% у 2024 р., а частка руд, шлаку та золи — з 10,5% до 6,9%.

Упродовж аналізованого періоду для більшості товарних груп було характерне скорочення обсягів експорту. Порівняно з 2021 р. у 2024 р. експорт зернових культур зменшився на 2,9 млрд дол. США, або на 23,7%. Найбільш істотне скорочення відбулося у металургійному сек-

торі: обсяг експорту чорних металів знизився на 11,1 млрд дол. США, або на 73,3%. Експорт руд, шлаку та золи скоротився на 4 млрд дол. США, що відповідає зменшенню на 60%.

Наведені дані свідчать про збереження сировинної спрямованості українського експорту, в якому переважають товари з відносно низьким рівнем доданої вартості. Повномасштабна війна призвела до істотного скорочення обсягів експорту за більшістю товарних груп, проте загальна структура експорту не зазнала кардинальних змін. Водночас спостерігалось певне посилення ролі аграрної продукції та продуктів її первинної переробки.

Аналіз структури імпорту України дозволяє виокремити кілька товарних груп, які мають найбільше значення для формування імпорتنих потоків. Однією з них є мінеральні палива, нафта та продукти її переробки. Незважаючи на вагоме місце цієї групи в імпорті, протягом 2021–2024 рр. обсяг її ввезення скоротився на 5,9 млрд дол. США, або на 40%, а частка в загальному обсязі імпорту зменшилася до 12,6% у 2024 р. Найвищий рівень імпорту за цією товарною групою спостерігався у 2022 р., коли його обсяг досяг 17 млрд дол. США.

Водночас суттєве зростання продемонструвала група «Електричні машини та обладнання, відео- та аудіоапаратура». За період 2021–2024 рр. обсяг імпорту цієї продукції збільшився на 2 млрд дол. США, або на 131,8%, унаслідок чого її частка в загальному обсязі імпорту зросла до 11,6%. Така динаміка може свідчити про підвищення попиту на енергетичне, електротехнічне та комунікаційне обладнання в умовах воєнного часу та відновлення пошкодженої інфраструктури.

Аналіз часток основних статей імпорту України представлений на рис. 3. Вагоме місце у структурі імпорту також посідають засоби наземного транспорту, обсяг ввезення яких у 2024 р. перевищив рівень 2021 р. на 105,8%, а їхня частка в загальному обсязі імпорту досягла 10,6%. Значною залишається також частка групи «Реактори, котли, машини та обладнання», на яку у 2024 р. припадало 8,9% загального обсягу імпорту. Важливе значення для забезпечення внутрішнього попиту має фармацевтична продукція, обсяг імпорту якої у 2024 р. становив 2,4 млрд дол. США.

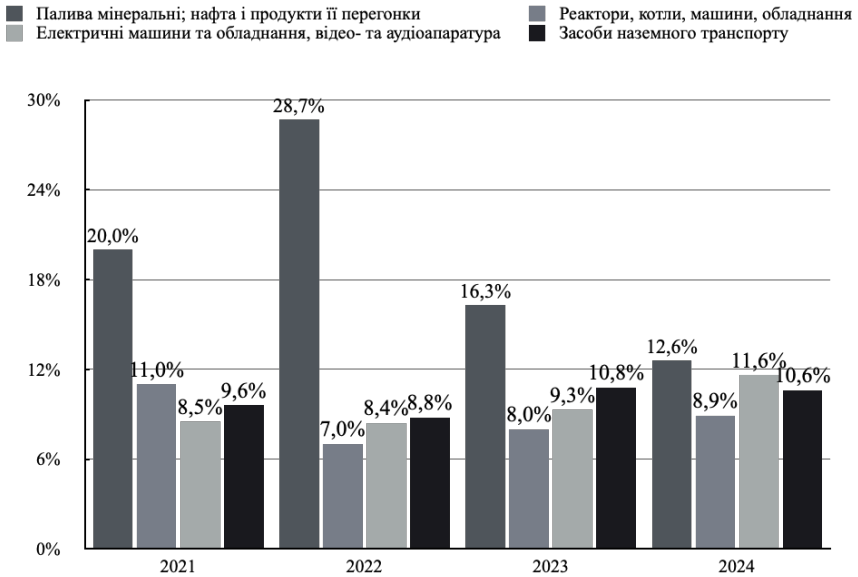

Рис. 3. Основні статті імпорту України за 2021–2024 рр.

Джерело: Укрстат

Проведений аналіз свідчить про суттєву асиметрію товарної структури зовнішньої торгівлі України. В експорті переважають товари сировинного та аграрного характеру, для яких характерний відносно низький рівень доданої вартості. Натомість структура імпорту формується переважно за рахунок продукції машинобудування, транспортних засобів, енергетичних ресурсів, фармацевтичних товарів та іншої технологічно складної продукції, виробництво якої супроводжується створенням значно вищої доданої вартості. Така структура зовнішньої торгівлі свідчить про збереження сировинної спеціалізації українського експорту та залежності національної економіки від імпорту продукції з високим ступенем переробки.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що ключову роль у формуванні митних надходжень в Україні відіграє податок на додану вартість із ввезених на митну територію товарів, на який припадає близько двох третин загального обсягу митних платежів. Важливим джерелом надходжень є також акцизний податок із імпортованих підакцизних товарів, частка якого становить близько однієї п'ятої митних платежів.

Однією з актуальних проблем митного оподаткування залишається застосування податкових пільг. Їх ефективність знижується через недостатню узгодженість підходів до запровадження та адміністрування, зокрема через часті зміни умов надання пільг і відсутність чітких критеріїв щодо окремих категорій товарів. У цьому контексті важливого значення набувають заходи, передбачені Національною стратегією доходів до 2030 року, спрямовані на посилення контролю за правомірністю застосування податкових звільнень, гармонізацію механізмів пільгового оподаткування з практиками Європейського Союзу та подальшу цифровізацію митних процедур.

Перспективи зміцнення дохідної бази бюджету за рахунок митних платежів значною мірою пов'язані зі структурною модернізацією економіки України. Розширення виробництва та експорту продукції з високою доданою вартістю сприятиме зростанню зовнішньоекономічної активності, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та формуванню більш стійкої системи митних надходжень.

Список використаної літератури

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Сидор Г. В. Оцінка фіскальної ефективності митних платежів. Основні напрями удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Харків, 28 травня 2019 р. Харків, 2019. С. 275–278. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35615/1/Тези_Сидор.PDF
4. Бороденко Т. М. Сучасний стан адміністрування митних платежів в Україні. International Scientific Journal Grail of Science. 2023. № 24. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.009>
5. Сочка К. А., Палінчак М. М. Митні платежі як фіскальний інструмент держави: тенденції та виклики поточного періоду. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2023. Вип. 48. С. 65–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-48-12>
6. Найденко О. Є., Тихомирова Д. В. Роль митних платежів у митній політиці України. Інфраструктура ринку. 2021. Вип. 60. С. 180–185. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure60-32>
7. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
8. Про затвердження положень про територіальні органи Держмитслужби : наказ Дер-

жавної митної служби України від 29.10.2020 № 489. URL: <https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20>
10. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-п>
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування : Закон України від 21.06.2022 № 2325-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20>
12. Державна митна служба України : офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua>

*Стаття надійшла 29.01.2026 р.
Прийнято до публікації: 10.03.2026 р.*

S. V. Osadchuk

PhD (Public Administration), Associate Professor

E-mail: osadchuk.svitlana@onu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9591-1565>

Odesa I. I. Mechnikov National University,
24/26 Frantsuzkyi Blvd., Odesa, 65058, Ukraine

CUSTOMS TAXATION IN MODERN CONDITIONS

The article examines the theoretical and practical aspects of customs taxation in modern conditions. It is substantiated that the effectiveness of customs taxation becomes particularly relevant in times of crises and external challenges. It is determined that the main objective of customs taxation is to simultaneously ensure the formation of state budget revenues and to stimulate entities engaged in foreign economic activity. The views of scholars regarding the essence of customs payments are analyzed. The relations associated with the collection of customs payments under modern conditions are considered. The peculiarities of the formation of customs tax revenues to the state budget under martial law are analyzed. Changes in the regulatory and legal framework concerning customs taxation are reviewed. The dynamics and structure of customs taxes in the formation of state budget revenues are analyzed. Factors influencing changes in tax revenues are identified. An analysis of the structure of exports and imports in Ukraine is carried out, and their impact on customs revenue generation is determined. Problematic issues related to customs taxation are summarized. Emphasis is placed on the need to find a balance between ensuring sources of financing and stimulating foreign economic activity entities. The necessity of structural transformation of the national economy towards exporting goods with higher value added is highlighted, which, in turn, will positively affect customs revenue generation.

Keywords: customs taxation, tax instruments, budget, budget revenues, customs duties, customs authorities.

References

1. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI [Customs Code of Ukraine of March 13, 2012 No. 4495-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (in Ukrainian)
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine of December 2, 2010 No. 2755-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (in Ukrainian)
3. Sydor, H. V. (2019). Otsinka fiskalnoi efektyvnosti mytnykh platezhiv [Assessment of the fiscal efficiency of customs payments]. In Osnovni napriamy udoskonalennia bukhholderskoho obliku, audytu ta opodatkuвання v umovakh yevrointehratsii (pp. 275–278). Kharkiv. Retrieved from https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35615/1/Тези_Сидор.PDF (in Ukrainian)
4. Borodenko, T. M. (2023). Suchasnyi stan administruvannia mytnykh platezhiv v Ukraini [Current state of customs payments administration in Ukraine]. International Scientific Journal Grail of Science, 24, 84–90. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.009> (in Ukrainian)
5. Sochka, K. A., & Palinchak, M. M. (2023). Mytni platezhi yak fiskalni instrument derzhavy: tendentsii ta vyklyky potochnoho periodu [Customs payments as a fiscal tool of the state: trends and challenges of the current period]. Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii: Mizhnarodni Ekonomichni Vidnosyny ta Svitove Hospodarstvo, 48, 65–72. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-48-12> (in Ukrainian)
6. Naidenko, O. Ye., & Tykhomyrova, D. V. (2021). Rol mytnykh platezhiv u mytnii politytsii Ukrainy [The role of customs payments in the customs policy of Ukraine]. Infrastruktura Rynku, 60, 180–185. <https://doi.org/10.32843/infrastruct60-32> (in Ukrainian)
7. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku [National Revenue Strategy until 2030]. (2023). Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (in Ukrainian)
8. Pro zatverdzhennia polozhen pro terytorialni orhany Derzhmytsluzhby: Nakaz № 489 vid 29 zhovtnia 2020 roku [On approval of regulations on territorial bodies of the State Customs Service: Order No. 489 of October 29, 2020]. Retrieved from <https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237> (in Ukrainian)
9. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia zakonodavstva na period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy № 2142-IX vid 24 bereznia 2022 roku [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding improvement of legislation during martial law: Law of Ukraine No. 2142-IX of March 24, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20> (in Ukrainian)
10. Deiaki pytannia propusku humanitarnoi dopomohy cherez mytnyi kordon Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: Postanova № 174 vid 1 bereznia 2022 roku [Certain issues of humanitarian aid passage through the customs border of Ukraine under martial law: Resolution No. 174 of March 1, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

[show/174-2022-%D0%BF](#) (in Ukrainian)

11. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo perehliadu okremykh pilh z opodatkuvannia: Zakon Ukrainy № 2325-IX vid 21 chervnia 2022 roku [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding revision of certain tax benefits: Law of Ukraine No. 2325-IX of June 21, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20>(in Ukrainian)
12. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy [Official website of the State Customs Service of Ukraine]. Retrieved from <https://customs.gov.ua> (in Ukrainian)